

В.А. Шклярык

Філіял «Інстытут мовазнаўства імя Якуба Коласа»
Цэнтра даследаванняў беларускай культуры,
мовы і літаратуры НАН Беларусі
e-mail: vsh@philology.by

УДК 811.161.3:373.21

**Электронная бібліяграфія па беларускай мікратапаніміцы:
перадумовы стварэння, структура і магчымасці**

Ключавыя словы: *мікратапонім, бібліяграфія, выбарка, статыстыка, арэал.*

У артыкуле пералічаюцца існуючыя бібліяграфіі па беларускай анамастыцы, адзначаецца адсутнасць поўнага збору прац па тэме. Коротка апісваецца створаная электронная бібліяграфія па беларускай мікратапаніміцы, прыводзяцца крытэрыі ўключэння ў яе публікацый.

V.A. Shkliaryk

The Center for the Belarusian Culture,
Language and Literature Research
of the National Academy of Sciences of Belarus,
the branch “Yakub Kolas Institute of Linguistics”

**Electronic bibliography of Belarusian microtoponymy:
prerequisites of the creation, structure, and possibilities**

Key words: *microtoponym, bibliography, selection, statistics, areal.*

The article lists the existing bibliographies on Belarusian onomastics, noting the lack of a complete collection of publications on the topic. The electronic bibliography on Belarusian microtoponymy is briefly described and the criteria for inclusion of publications in it are given.

Пачатак прафесійнага вывучэння назваў дробных геаграфічных аб'ектаў у Беларусі звязваецца з імем Я.М. Адамовіча. Па стане на сярэдзіну 1960-х гг., паводле меркавання даследчыка, мікратапанімія краіны была зусім не вывучана [1, 3]. Першая кандыдацкая дысертацыя, адзін з раздзелаў якой прысвечаны мікратапонімам, і першая манаграфія па тэме [2] былі падрыхтаваны менавіта Я.М. Адамовічам. У цэлым жа за амаль 60 гадоў у Беларусі было абаронена 14 кандыдацкіх (працы Я.М. Адамовіча, Т.М. Аліферчык, Т.М. Багаедавай, Н.А. Багамольнікавай, В.М. Емельяновіч, Г.А. Івановай, І.Л. Капылова, А.М. Катонавай, А.І. Копача, В.П. Лемцюговай, В. У. Міцкевіч, А.М. Прышчэпчык, Н.Р. Смаль, В.А. Шклярыка) і 1 доктарская (праца А. Ф. Рогалева) дысертацыя, у якіх мікратапонімы выступаюць асноўным, адным з асноўных або дадатковым аб'ектам даследавання, выдадзены дзясяткі манаграфій і слоўнікаў, апублікаваны сотні артыкулаў і падборак назваў дробных геаграфічных аб'ектаў. Разам з тым аўтары аглядавых публікацый па тэме абмяжоўваюцца або пералічэннем прозвішчаў даследчыкаў і буйных збораў мікратапонімаў [17, 112–113; 14, 97], або ўказаннем абароненых дысертацый [19], не даючы поўнай карціны зробленага. Адною з прычын гэтага можна лічыць адсутнасць зводнага бібліяграфічнага даведніка па беларускай анамастыцы накішталт падрыхтаванага ў Польшчы (8 тамоў, якія ахопліваюць публікацыі з XVIII ст. па 2015 г.) або ва Украіне (ахоплівае публікацыі з другой паловы XIX ст. па 2000 г.) [25]. Выдадзены ў 2015 г. у Віцебску бібліяграфічны паказальнік «Беларуская анамастыка (2000–2015 гг.)» з'яўляецца першай, але далёка не поўнай (прынамсі ў выпадку з раздзелам «Літаратура па беларускай тапаніміцы») спробай стварэння падобнага даведніка ў Беларусі, прычым усяго за 15-гадовы перыяд [18].

Бібліяграфія па беларускай анамастыцы за іншыя гады, непазбежна дублюючыся, прадстаўлена ў наступных тэматычных публікацыях:

1807–1960 гг. – «Беларуская анамастыка (Матэрыялы да бібліяграфіі)» М.Я. Грынблата [12];

1812–1965 гг. – «Бібліяграфія ўсходнеславянскай анамастыкі» М. Кандрацюка [27];

1825–1991 гг. – адпаведныя раздзелы ў чатырох выпусках бібліяграфічнага паказальніка «Беларускае мовазнаўства» [3–6];

1918–1980 гг. – тры выпускі бібліяграфічнага паказальніка «Ономастыка» [20–22];

1955–1991 гг. – паказальнікі прац па беларускай анамастыцы ў 8-м выпуску выдання «Повідомлення Украінскай ономастычнай камісіі» [24] і чатырох выпусках зборніка «Беларуская анамастыка» [8–11].

Калі супаставіць ахопленыя прыведзенымі публікацыямі перыяды, то атрымаецца, што бібліяграфічнага паказальніка прац па беларускай анамастыцы за 1992–1999 гг. увогуле не існуе. Асобныя публікацыі за гэты перыяд даступны ў выданні «Беларускія слоўнікі і энцыклапедыі» [7] і яго пашыранай электроннай версіі [26], у базе дадзеных «Беларускае мовазнаўства» (лакальны рэсурс Цэнтральнай навуковай бібліятэкі імя Якуба Коласа НАН Беларусі, ахоплівае працы з 1996 па 2010 г.), у бібліяграфічных падборках, датычных даследавання тапонімнай прасторы Брэстчыны [15, 128–134; 16, 132–136] і, натуральна, у бібліяграфічных выданнях агульнага характару.

Акрэсленая сітуацыя, як было адзначана вышэй, ускладняе ацэнку зробленага ў галіне беларускай анамастыкі ў цэлым і беларускай мікратапанімікі ў прыватнасці. Адпаведна, ні прафесійныя даследчыкі, ні іншыя зацікаўленыя асобы не валодаюць поўнай інфармацыяй пра тое, колькі мікратапанімаў уведзена ў навуковы зварот і прааналізавана, у якіх раёнах краіны і ў якой ступені такія матэрыялы сабраны. Разумеючы важнасць ацэнкі назапашанага фонду назваў дробных геаграфічных аб'ектаў, калектыў выканаўцаў навукова-даследчай работы «Мікратапанімічны лінгваландшафт Беларусі» (дамова з БРФФД № Г19-078 ад 02.05.2019, навуковы кіраўнік – В. А. Шклярый, тэрмін выканання – 2019–2021 гг.) распачаў сярод іншага стварэнне электроннай бібліяграфіі па беларускай мікратапаніміцы. Пасля завяршэння НДР праца над папаўненнем гэтай базы публікацый была працягнута. Для агульнага карыстання яна выстаўлена ў інтэрнэце па адрасе <https://microtop.philology.by/>.

Па стане на студзень 2022 г. створаная база публікацый па тэме налічвала каля 450 пазіцый. Храналагічны дыяпазон – 1959–2021 гг. На дадзеным этапе ўлічваліся толькі тыя працы, якія апублікаваны на тэрыторыі Беларусі і ўтрымліваюць лакалізаваны матэрыял (г. зн. абавязкова ўказаны прынамсі раён(-ы)). Публікацыі, прысвечаныя разгляду тапанімаў з архіўных крыніц і помнікаў пісьменства (працы І.Л. Капылова, В.У. Міцкевіч і інш.), у базу не ўключаліся. Акрамя таго, не ўлічваліся працы па гісторыі (напрыклад, [23]) і крыніцы фальклорна-этнаграфічнага кшталту (напрыклад, [13]), якія часам таксама ўтрымліваюць мікратапанімы.

Электронны фармат бібліяграфіі па беларускай мікратапаніміцы дазволіў прадугледзець наступныя палі для ўнясення звестак: 1) агульная інфармацыя пра публікацыю (аўтар, назва і г.д.); 2) вобласць(-і), адкуль прадстаўлены матэрыялы; 3) раён(-ы), адкуль прадстаўлены матэрыялы; 4) тып працы (кніга, артыкул і пад.); 5) каментарый.

Такім чынам, наяўнасць у створанай базе палёў «Вобласць» і «Раён», па якіх можна ажыццяўляць выбарку публікацый, дазваляе ацаніць зробленае ў пэўных рэгіёнах і выявіць мясцовасці, дзе мікратапанімы сабраны ў недастатковай колькасці і/або не даследаваны. У перспектыве гэта, як думаецца, дапаможа актывізаваць і скаардынаваць працу па далейшым вывучэнні мікратапанімнага фонду краіны.

Літаратура

1. Адамовіч, Е.М. Топонимия и микропонимия Случчины: автореф. дис. ... канд. филол. наук / Е.М. Адамович. – Минск, 1966. – 20 с.
2. Адамовіч, Я.М. Мікратапанімічныя назвы / Я.М. Адамовіч. – Мінск: Выш. шк., 1971. – 112 с.

3. Беларускае мовазнаўства : бібліягр. паказальнік (1966–1975) / АН БССР, Фундам. б-ка; рэд. М.В. Бірыла. – Мінск: Навука і тэхніка, 1980. – 352 с.
4. Беларускае мовазнаўства : бібліягр. паказальнік (1976–1985) / АН Беларусі, Цэнтр. навук. б-ка; навук. рэд. А.І. Падлужны. – Мінск: ЦНБ АН Беларусі, 1993. – 559 с.
5. Беларускае мовазнаўства: бібліягр. паказальнік (1986–1991) / НАН Беларусі, Цэнтр. навук. б-ка; Ін-т мовазнаўства; навук. рэд. В.П. Русак. – Мінск: Беларус. навука, 2004. – 484 с.
6. Беларускае мовазнаўства: бібліягр. указальнік (1825–1965 гг.) / АН БССР, Ін-т мовазнаўства, Фундам. б-ка; рэд. Л.М. Шакун. – Мінск: Навука і тэхніка, 1967. – 416 с.
7. Беларускія слоўнікі й энцыклапедыі: бібліяграфія / Беларус. ін-т навукі й мастацтва; склад.: В. Кіпель, З. Саўка. – Нью Ёрк; Менск: БІНІМ, 2002. – XXXVIII, 568 с.
8. Бірыла, М.В. Працы па беларускай анамастыцы (1955–1975). Бібліяграфічны ўказальнік / М.В. Бірыла, В.П. Лемцогова // Беларуская анамастыка: зб. арт. / АН БССР, Ін-т мовазнаўства; рэд. М.В. Бірыла. – Мінск, 1977. – С. 181–196.
9. Бірыла, М.В. Працы па беларускай анамастыцы. Бібліяграфічны паказальнік (1986–1991) і дапаўненні да бібліяграфіі (1979–1985) / М.В. Бірыла, В.П. Лемцогова // Беларуская анамастыка: зб. арт. / АН Беларусі, Ін-т мовазнаўства; Рэсп. тапанімічная камісія; рэд. В. П. Лемцогова. – Мінск, 1992. – С. 164–172.
10. Бірыла, М.В. Працы па беларускай анамастыцы. Бібліяграфічны ўказальнік (1976–1978 гг. і дапаўненні да бібліяграфіі 1955–1975 гг.) / М.В. Бірыла, В.П. Лемцогова // Беларуская анамастыка: зб. арт. / АН БССР, Ін-т мовазнаўства; рэд. В.П. Лемцогова. – Мінск, 1981. – С. 196–210.
11. Бірыла, М.В. Працы па беларускай анамастыцы. Бібліяграфічны ўказальнік (1979–1985) і дапаўненні да бібліяграфіі (1972–1978) / М.В. Бірыла, В.П. Лемцогова // Беларуская анамастыка: зб. арт. / АН БССР, Ін-т мовазнаўства; рэд. М.В. Бірыла, В.П. Лемцогова. – Мінск, 1985. – С. 145–149.
12. Грынблат, М.Я. Беларуская анамастыка (Матэрыялы да бібліяграфіі) / М.Я. Грынблат // Працы Інстытута мовазнаўства АН БССР. – 1960. – Вып. VII. – С. 227–243.
13. Дучыц, Л.У. Сакральная геаграфія Беларусі / Л.У. Дучыц, І.Я. Клімковіч. – Мінск: Літаратура і Мастацтва, 2011. – 384 с.
14. Капылоў, І.Л. Мікратапанімія беларускага Паазер'я як важная крыніца гісторыка-культурнага ландшафту рэгіёна / І.Л. Капылоў // Рэгіянальная ономастыка: праблемы і перспектывы ісследования: сб. науч. статей / сост.: А.М. Мезенко [и др.]; под науч. ред. А.М. Мезенко. – Витебск, 2018. – С. 96–99.
15. Леванцэвіч, Л.В. Лінгвістычнае кразнаўства Брэстчыны: курс лекцый / Л.В. Леванцэвіч; Брэсц. дзярж. ун-т. – Брэст: БрДУ, 2013. – 135 с.
16. Леванцэвіч, Л.В. Тапанімічная прастора Брэстчыны ў навуковых даследаваннях / Л.В. Леванцэвіч, Н.Р. Якубук // Ученые записки УО «ВГУ имени П. М. Машерова». – 2018. – Т. 25. – С. 129–136.
17. Лемцогова, В.П. Беларуская анамастыка. Дасягненні і перспектывы / В.П. Лемцогова // Актуальныя пытанні славянскай ономастыкі: матэрыялы II Міжнароднага навуковага канф. «Славянская ономастыка в ареальном, этимологическом и хронологическом аспектах», Гомель, 11–12 нояб. 2004 г. / Гомел. гос. ун-т; отв. ред.: Р. М. Козлова. – Гомель, 2004. – С. 107–115.
18. Мезенка, Г.М. Беларуская анамастыка (2000–2015 гг.): бібліягр. паказальнік / Г.М. Мезенка. – Віцебск: ВДУ, 2016. – 172 с.
19. Мезенка, Г.М. Беларуская анамастыка як аб'ект дысертацыйных даследаванняў пачатку XXI стагоддзя / Г.М. Мезенка // На хвалях мовы: да 90-годдзя з дня нараджэння акадэміка М.В. Бірылы: матэрыялы Міжнароднага навуковага канф. (Мінск, 10–11 верас. 2013 г.) / НАН Беларусі, Цэнтр даслед. беларус. культуры, мовы і літ., Ін-т мовы і літ.; Беларус. дзярж. пед. ун-т; навук. рэд.: В.П. Русак, В.Д. Старычонок. – Мінск, 2014. – С. 192–197.
20. Ономастыка. Указатель литературы, изданной в СССР в 1971–1975 гг. с приложением за 1918–1962 гг. / АН СССР, Ін-т навуковай інфармацыі па агульных навуках; сост.: Б.А. Малинская, М.Ц. Шабат, отв. ред.: Р.Р. Мдивани, Н.В. Подольская. – М., 1978. – 302 с.
21. Ономастыка. Указатель литературы, изданной в СССР в 1976–1980 гг. / АН СССР, Ін-т навуковай інфармацыі па агульных навуках; сост.: Б.А. Малинская, М.Ц. Шабат, отв. ред.: Р.Р. Мдивани, Н.В. Подольская. – М., 1984. – 266 с.
22. Ономастыка. Указатель литературы, изданной в СССР с 1963 по 1970 год / АН СССР, Ін-т навуковай інфармацыі па агульных навуках; сост.: Б.А. Малинская, Р.Р. Мдивани, М.Ц. Шабат, отв. ред. Н.В. Подольская. – М., 1976. – 206 с.
23. Поболь, Л.Д. Славянские древности Белоруссии (свод археологических памятников раннего этапа зарубинецкой культуры – с середины III в. до н. э. по начало II в. н. э.) / Л.Д. Поболь. – Минск: Наука и техника, 1974. – 424 с.
24. Працы па беларускай анамастыцы (1955–1968 гг.) (бібліяграфічны ўказальнік) // Повідомлення Украінскай ономастычнай камісіі. – 1970. – Вып. 8. – С. 39–48.
25. Украінська ономастыка: бібліягр. паказальнік / НАН Украіны, Ін-т укр. мовы; уклад.: С.О. Вербич, І.В. Єфіменко, І.М. Железняк. – Київ: ТОВ «КММ», 2013. – 364 с.
26. Электронная Энциклопедия. Библиография [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://slounik.org/biblio>. – Дата доступу: 31.01.2022.
27. Kondratiuk, M. Bibliografia onomastyki wschodniosłowiańskiej do roku 1965 włącznie / M. Kondratiuk. – Białystok: Wyd-wo Filii Uniw. Warszawskiego, 1997. – 295 s.